

חברים יקרים,

בשבת חול המועד סוכות קוראים את מגילת קהלת (לאו דווקא בבית הכנסת - אפשר גם בבית!). קהלת הוא אחד מ"ספרי החכמה" שבתנ"ך, לצד משלי ואיוב. בעוד משלי עוסק במוסר וחכמת החיים, ואיוב בחיפוש אחר הצדק האלוהי בעולם, הרי שקהלת עוסק בשאלת המשמעות. אם הכל הבל הבלים, שואל קהלת, אז "מה יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ?" (קהלת א, ג).

זאת שאלה מעולה. אכן, למה? בשביל מה? מה הטעם?

ויקטור פרנקל שרד את אושוויץ כנגד כל הסיכויים בגלל שהייתה לו תשובה ברורה לשאלה הזאת. בספר שלו, האדם מחפש משמעות, הוא כותב את המשפט שמתמצת את תורתו (אם כי, הוא לקח אותו מניטשה): "מי שיש לו איזה למה שלמענו יחיה - יוכל לשאת כמעט כל איך".

פעם האמנתי גם אני במשפט הזה, אבל כבר הרבה שנים - ובמידה רבה בזכות קהלת - שאני כבר לא חסיד גדול של החיפוש אחר המשמעות. כלומר, אין לי ספק שאדם שיש לו "למה" ברור, וחייו מלאים במשמעות, האתגרים שעומדים בדרכו יהיו הרבה יותר נסבלים, ואולי אפילו מועילים. אנשים עשו דברים עצומים בשם אידאולוגיות ואמונות שונות שנתנו להם משמעות וכוחות נפש. תודה לאל, מעולם לא נאלצתי להתמודד עם הניסיונות והזוועות שפרנקל התנסה בהם ועמד בהם בגבורה, ואני מקווה שגם לעולם לא אתנסה, ולכן, אני לא ממעיט בחשיבות התפיסה שלו.

עם זאת, קהלת לא מצליח בסופו של דבר למצוא משמעות לחייו.

משמעות היא פיקציה. היא בנויה משכנוע עצמי. לדברים עצמם אין משמעות. הם פשוט ישנם. אולי יש תכנית-על, אולי לא, אבל המשמעות שאנחנו נותנים לדברים לא קשורה לאותה תכנית-על, גם אם היא קיימת. גם אם יש סיבה לדברים, אנחנו לא באמת יודעים מהי, ולעולם גם לא נדע.

לכן, למדתי לוותר על השאלות "למה?", או "בשביל מה?". וויתרתי על האשלייה שאקבל תשובה אמיתית. לא שלא נקבל תשובות חכמות, אבל הן תבואנה ממוחננו הקודח ולא ממרחבי האמת. כמו ששואלים את גוגל שאלה, נקבל אמנם המון תשובות, אבל בין לבין איזו אמת גדולה אין שום קשר.

כזהו חג הסוכות, חג האסיף. נותר רק להביט אחורה על מה שהיה, להודות על הפירות שצמחו לנו ושאספנו, ולהתפלל לגשמי ברכה שיצמיחו מתוך האדמה יבול מבורך גם בשנה הקרובה.

להתפלל???

מה פתאום להתפלל? אם בלאו הכי מה שקורה קורה - ואולי יש ואולי אין תכנית-על - אז מה תפקידה של התפילה?

כל מי שאי פעם התפלל שאל את עצמו בודאי את השאלה הזאת. גם המאמינים שבינינו תוהים, האם הבורא שומע את תפילתנו? האם לתפילותינו יש כוח לשנות את תכניותיו (אם בכלל יש כאלו)? האם המילים שלנו משנות משהו?

המסקנה של קהלת בסוף המגילה אומרת שלמרות שאין כל משמעות לחיינו, לא נותר לנו אלא לעבוד את הבורא ולירא אותו.

(קהלת י"ב, י"ג-י"ד) **סוֹף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמַע, אֶת הָאֱלֹהִים יִרָא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. כִּי אֵת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים יָבֵא בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם אִם טוֹב וְאִם רָע.**

יש חוקרים שטוענים ששני הפסוקים הללו, שחותמים את המגילה החתרנית של קהלת, הם בכלל הדבקה שהדביק איזה עורך מודאג, כי הם, כביכול, כל כך לא תואמים את רוח הייאוש של המגילה.

לעניות דעתי - ואינני חוקר ובוודאי שלא בר סמכא - אין כל סתירה בין גוף המגילה לבין סופה. נהפוך הוא, זה הסוף המתבקש. בלעדיו המגילה הייתה חסרה.

אנשים רבים חושבים שאם אין משמעות אינהרנטית (כלומר, אובייקטיבית, קיימת) לחיים, אז אין סיבה לקום בבוקר, במיוחד בתקופות מאתגרות. אבל יש עוד אפשרות: אם אין משמעות לחיים, כל שנותר לנו זה להיות ביראה. יראה, מלשון לראות, להתבונן, להיות סקרן, להיות בפליאה ובהשתאות. יש בכוחה של יראה להוציא אותנו בבוקר ממטותינו!

הפרשן הקלאסי מימי הביניים, אברהם אבן עזרא, קבע שהמילה "אלוהים" היא בדרך כלל מילה נרדפת לחוקי הטבע. לכן, קהלת מדבר על יראה של הטבע ושל חוקיו. ואכן, בחוקי הטבע לא ניתן להיאבק. מי שיוצא למאבק בטבע מובס! כל אורגניזם נולד, חי, בועט - לפעמים טוב לו ולפעמים לא - ובסוף הוא קמל ומת. אין יוצאים מן הכלל. יש אפשרות לזרום כך או לזרום אחרת עם הדברים, ללמוד לעקוף סלעים אימתניים בזרם של החיים - במקום להתנגש בהם, ובוודאי שלא לנסות לפרק אותם - או לרכך את החיכוך עם הקוצים שמסביב. אבל לא הרבה יותר מזה.

לכן, דווקא כשקורים דברים קשים - ואני יודע, זה הרבה יותר קל להגיד מאשר לעשות, ובכל זאת - במקום שמשאבי האנרגיה יתבזבזו על האשמות, על כעס, על תסכול, על חרטה, ואפילו על חרדה, אפשר לאסוף את עצמנו ולהיות בעיקר ביראה - להתבונן בסקרנות ובהשתאות.

וגם... אם ביראה עסקינן, הרי שכדאי מאוד להתבונן ולשים לב לחוקים, לחוקיות, ולמצוות של הקיום ושל היקום, כי בסופו של דבר על פיהם "נישפט": האם הפרנו את החוקים? האם נאבקנו עם המציאות? האם היינו בתחרות אתה? האם סרבנו לכבד את החוקיות? או שמא ידענו להיות בפליאה, להשתאות ולהיות ביראה?

העבודה שבלב:

אפשר בהחלט לחפש משמעות לכל דבר - זו דרך לגיטימית להתמודד עם אתגרי החיים. כי "מי שיש לו איזה למה שלמענו יחיה - יוכל לשאת כמעט כל איך".

ואפשר להיות ביראה. יראה היא דרכו של קהלת לפגוש את המציאות, את הטבע, את אלוהים: שילוב של ראייה וכבוד - מצד אחד באמת לראות - ממש להתבונן מתוך סקרנות תהומית - ומצד שני, לכבד את הבריאה, את המציאות, את חוקיה ואת מצוותיה. **סוף דְבַר הַכֹּל נִשְׁמַע, אֶת הָאֱלֹהִים יִרְא וְאֶת מִצְוֹתָיו שָׁמַר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.** השילוב הזה - בין התבוננות וכבוד - הוא עצמתי במיוחד. הוא מרגיע, הוא משקיט והוא מקרב.

תפילה - שחז"ל אמרו עליה שהיא העבודה שבלב - איננה רק בקשות ותחנונים, כפי שנהוג אולי לחשוב. יש בה בעיקר הודיה, שבח והכרה עמוקה במציאות. תפילה, מלשון פלילים, היא מעשה של חשבון נפש עמוק. המילה "להתפלל" נגזרת מבניין התפעל - כלומר, שיח שאני עושה/מפנה כלפי עצמי ולא אל עבר ישות הנמצאת מחוצה לי (כמו להתקלח, או להתפרנס, וכן הלאה). לכן, התפילה הנה עבודה שבלב המבקשת שהתיקון הגדול יהיה בנו, בראייה שלנו - ביראה שלנו - ולא (בהכרח) במציאות החיצונית ולא בבורא.

ולא, זה לא פשוט - אנחנו לא רגילים להתבונן כך במציאות. כשדברים לא קורים כמו שאנחנו רוצים אנחנו רגילים לבוא בטענות, להיאבק, ולכעוס.

קהלת הגיע לתבונה האדירה הזאת בגיל מופלג. אבל לא חייבים לחכות!

שבת שלום ומועדים לשמחה,
אלישע